

ZABALETA
(Legazpi'koa)

Gerizpeak *illuntzen*
arratsarekin batera.
Argi *legor joanbera*,
argi *illun ilbera*,
ta urrun arrats bera.
Gazteluaitz ondotik
zantzo ta karraxi-ots,
txori nekatuen istillu,
aidea *zulatzen*
pozen *tximista oker*.
Nor litzaken ume...

Arratsalde zauri
odol-iturri,
inguru *astunen* pena.

OIARZABAL
Andoain'goa)

Gerizpeak *illuntzen*
arratsarekin batera.
Argi *urre mee*,
argi *bigun bare*,
ta urrun arrats bera.
Gazteluaitz ondotik
zantzo ta karraxi-ots,
ume-pozen altzo,
aidea *lotutzen*,
pozen *iñar biurri*.
Nor litzaken ume...

Arratsalde zauri
odol-iturri,
inguru *tristeen* pena.

I. BERISTAIN
(Errezil'goa)

Gerizpeak *illuntzen*
arratsarekin batera.
Argi *urdin illuna*,
argi *eztitsu goxoa*,
ta urrun arrats bera.
Gazteluaitz ondotik
zantzo ta karraxi-ots,
kanpai gazteen soiñua,
aidea *jolasten*
pozen *txiñare berri-*
-emaille.

Nor litzaken ume ...
Arratsalde zauri
odol-iturri,
inguru *gorrien* pena.

Fr. JOSEBA INTXAUSTI, O. F. M.

ZERTAN DEN ESKUARA

Joan den Agorrilean, Baionako egunkari batek galdegin dee zombait eskualduner, zer zioten Eskuararen gerioaz. Ihardespen horiek agertu dira beraz, *Basque Eclair* deitzen den egunkarian, eta ene ihardespena izan da lehenik agertu dena, Agorrilaren 12-an.

Erraiten nuen bezala artikulu hortan, mintzo niz eskualdun gisa eta frantses erakasle gisa.

Zertan den Eskuara 1963-an.

Begistatzen dugularik, Luis Luciano Bonapartek duela ehun urthe publikatu zuen mapa, ikus dezakegu Hego-aldeko Eskual-Herrian anhitz galdu duela Eskuarak, bereziki Alaba eta Naparroan, eta aldiz, Eskiula-

tik eta Hendaiarat, Bidaxunetik eta Baigorriat Iphar-aldeko Eskualdunek atxiki dutela beren mintzaira xaharra. Bainan ez giten hortan bara zeren berdin ari baita galtzen eskuara Iphar-aldeko Euskal-Herrian. Eskuarak pairatzen duen gaitza da barne-barneko min samin eta borhitz bat.

Miatzen baginu egiazki, ikus ginezake badela gaur egunian anhitz jende mintzaira bat baizik dakitenik, eta mintzaira hori erdera. Duela ebrogei ta hamar bat urthe Atzerrietik jinikako jendek baizik ziren erdaldunak. Bertze batzuek eskuara baizik zakiten. Erran dezakegu orai eztela kasik nehor ere eskuara baizik dakienik eta, zorigaitzez, urtero, eskualdun gaztek uzten dutela eskuara eta erdaldun hilakutzen.

Lehenik aita eta ama eskualdun batzuen semek komprenitzen dute eskuara bainan ez dute mintzatzen, ez kompreni ere eskuara.

Hola dira erdalduntzen gure herri eta basherriak.

Hortarat heltzeko, kausetarik haundienak dira ene iduriko:

1. *Eskola.* Eskolak du gehienik erdaldundu Eskual-Herria. Hemen, frantses erakasle gisa, nahi nuke erran, argi eta garbi, hirugarren errepublikak egin duen lana, lan eder eta baliosa dela. Eskualdunek behar dute erdara jakin, edozoin frantsesek bezembat. Eskolak eta errientek deete ikasi, eskualdun gazter, erdaraz mintzatzen. Bainan ez dute gure buruzagiek komprenitu erdararen erakastiak etzeela, eskualdun haurrer, eskuara gal-arazi behar. Frantses buruzagiek uste ukan dute behar zela erresumaren batasunaren osoki finkatzeko mintzairaren batasuna finkatu, eta bertze hizkuntzek (bretoi, okzitan, eskuarak) behar zutela hil.

2. *Familia.* Eskual-Herriko burrasoek erran dezakete egun guziz «kofesatzen nintzaio»-an erraiten duguna: ene faltaz, ene faltaz, ene falta haundiaz, zeren anhitz eskualdun burrasoek dute ahantzi beren aginbidearen osoki bethetzea, beren haurrer eskuararen erakastia.

Eskolak gal-arazten eskuara, familiak ez erakasten eskuara, horiek dira Eskual-Herria erdalduntzen dituzten bi kausa gehienak.

Nola bihurtu erdalduntzeko bide hori?

Ene iduriko, gaitza ikusi-ta, gaitzari behar zako galdegin sendagai-lua. Eskolak behar du izan sendagailuetan den azkarrena.

1. Eskual-Herriko lehen maileko eskola guzietan behar lukete errient eta errientsek eskuara erakatsi haurrer. (Erdaraz: «Dans toutes les écoles primaires du Pays Basque sera dispensé l'enseignement public, gratuit et obligatoire de la langue basque.»)

2. Eskual-Herriko bigarren maileko ikastetxe guzietan (Baionan, Miarritzen, Donibane-Lohitzunen...) behar litaizke finkatu Eskuarazko katedrak eta horietan ezarri eskuara erakasiko duten erakasleak. Bigarren maileko ikaslek, ikasten dituztelakoan bi hizkuntza (Angles, español, aleman...) behar ginuke ardietsi izan dadien eskuara hizkuntza horie-tarik bat, batxilleratoan presenta dezaketena.

3. Frantses gobernuak behar luke finkatu lege bat onhartua izan dadien eskuara hirugarren maileko (enseñanza superior) etsaminetan.

Gisa hortan balakikete eskualdun hurrek, beren hizkuntza xaharra zerbaitetako on ditaikela, eta ikas lezakete edozoin maileko eskoletan.

Uste dut eta bihotz-bihotzetik erraiten, salbatu behar balimbadu eskuarak, eskolak behar duela salbatu.

Bainan sendagailu hori ez da gure eskuetan, bainan bai frantses edo español gobernuen eskuetan. Beraz, behar deegu galdegin garbiki eta goraki ez dezaten utz hiltzerat munduan den mintzaira xaharretarik bat. Linguista batek zion egun batez: «hizkuntza baten galtzerat uztea zela gaxtakeri haundi baten egitea bai gizonen, bai gizontasunaren kontra». Behar dute jakin bi erresumetako buruzagiek edo zuzendariak, beren gain hartu behar dutela eskuararen geroa eta izanen direla hobendun bai Jainkoaren bai gizonen aintzinean uzten balimbadute galtzerat.

Eskualtzaindian sar-egunian, erraiten nuen ene hitzaldian Oxobiren olerkietaz mintzo nintzalarik:

«Zendako othe, La Fontaine-n alegiak dituztelarik gure hurrek eskoletan, ez ditzazkete ikas Oxobiren alegiak. Horiek dira gure eskual-kulturaren ontasunak. Behar dituguia debaldetan utzi? Eskualdun laborariak, larre uzten ditia bere lurrak? Nahi balimbadugu gure eskualdun eginbidea osoki bethe, aintzinekoek utzi daukuten ontasun ederrez behar gira baliatu, behar ditugu erabili. Hori ez eginez, bigarren aldikotz hilen da Oxobi eta izanen gira, gu, haren hiltzaliak.»

Ez dugu nahi hil ditin bigarren aldikotz gure literaturan diren olerkari eta idazle haundiak. Bainan eskual-buru eta bihotzetan bizitze-ko, behar dute eskualdunek ikasteko nahikundea.

Erranez garbiki eta goraki ez dela utzi behar hiltzerat eskuara, uste dut bethetzen dudala ene eginbidea.

Jean Haritschelhar